

LODE WILS 95

LUC VANDEWEYER

HET ACTIVISME

MAURITS VAN HAEGENDOREN

VERSUS LODE WILS

Lode Wils' *Flamenpolitik en aktivisme* heeft indruk gemaakt. Het boek verscheen in 1974 en werd uitgegeven door het Vlaamsgezinde Davidsfonds. Bij Vlaams-nationalisten wekte het meteen ergernis op. Het boek toonde immers aan hoe groot de Duitse – en Nederlandse! – invloed was op het ontstaan, de groei, én de naderking van dit 'activisme'. Lode Wils noemde het een marionettenbeweging in dienst van het Duitse imperialisme. Dat zette kwaad bloed.

Er kwam ook tegenwind van historici. Een van hen heette Maurits Van Haegendoren, geboren in 1903 en ingeschreven als "*Emile Auguste Maurice*". Een man die bovendien zijn professionele leven had doorgebracht in het algemeen rijksarchief in Brussel. In het jaar dat hij 65 werd, verliet hij voortijdig deze Belgische administratie en stapte hij de Senaat

^ Cover van *Het activisme op de kentering der tijden* van Maurits Van Haegendoren, 1984.
[ADVN, VB 313]

in via de Volksunie. Het is opmerkelijk dat Van Haegendoren in 1984 – een decennium na Wils – zelf een boek over het activisme publiceerde. Het werd zijn laatste. Willem Migom – student van Bruno De Wever – heeft dit boegbeeld van de naoorlogse Vlaamse beweging grondig bestudeerd in het kader van zijn masterverhandeling. Hij vond het opmerkelijk dat Van Haegendoren – na een indrukwekkende reeks strijdend-flamingantische publicaties – op hoge leeftijd plots een historische studie in boekvorm publiceerde over het activisme. Hij stelde terecht de vraag of er een reden was om te vermoeden dat Van Haegendoren een tegengewicht wou bieden voor Wils zijn *Flamenpolitik* van tien jaren eerder. Het viel hem immers op, al lezende: *"Hoewel niet expliciet vermeld is het werk van Van Haegendoren een poging om alles wat Wils had afgebroken weer op te bouwen. De blamage voor de Vlaamse Beweging die Wils had veroorzaakt moest rechtgezet worden, waardoor Van Haegendoren zich bij momenten enige historische vrijheden lijkt te permitteren."*¹

Waarom koos Van Haegendoren daarvoor? Dat verdient een nader onderzoek. Hij had de 'activistische' fase in de ontwikkeling van de Vlaamse beweging in 1962 al summier behandeld. Toen verscheen *De Vlaamse beweging nu en morgen*. Dat werd een bestseller in Vlaanderen en het werd nadien nog vertaald in het Frans. Het kreeg veel aandacht. Laat ons eerst daarop onze blik richten.

VAN HAEGENDOREN ZIJN 'EERSTE' UITEENZETTING OVER HET ACTIVISME

In het '*Woord vooraf*' van deel I met titel *Na honderddertig jaar*, belofde Van Haegendoren dat hij inzicht zou verschaffen in de Vlaamse beweging. Daar hoorde vanzelfsprekend het verleden bij. Al ging hij daar vrij snel over heen.

Voor wat de Eerste Wereldoorlog betreft.... merkte hij op dat de Duitse troepen zich te buiten gingen aan "*uitspattingen*" in de beginfase. Dat het ging om moordpartijen op burgers die meer dan 5.000 levens kostten, kreeg deze Leuvenaar blijkbaar niet uit zijn pen. Die leidden ertoe dat "*brede lagen van de bevolking aanstoot namen aan iedere medewerking met de bezetter*" Maar toch waren er Vlaamsgezinden die verder ageerden: "*De bezetter heette hun streven welkom als element van geestelijke oorlogvoering.*" Daarbij herhaalde hij de propaganda-voorstellingen van destijds dat de Franstaligen de oorlog wilden aangrijpen om het Nederlands definitief uit het land te bannen. "*La Belgique sera Latine ou ne sera pas*"... en dat er na de oorlog van het Nederlands geen sprake meer zou zijn. Met die slogans hadden de activisten destijds zichzelf verrechtvaardigd en hij praatte dat na. Hij was er duidelijk zelf van overtuigd.

Van Haegendoren bevestigde anderzijds dat het politieke pangermanisme niet in de lijn lag van de vooroorlogse Vlaamse beweging "*evenmin als het extreme separa-*

¹ W. Migom, *Maurits Van Haegendoren. Van para- tot partijpolitiek*, academiejaar 2010-2011, UGent. Digitaal opvraagbaar via: <https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001786520/>

tisme bijvoorbeeld tot en met een zelfstandige staat Vlaanderen". Hij gaf ook toe dat er felle tegenstand door werd gestimuleerd maar plaatste dat binnen de tegenstelling Germanen versus Latijnen: *"Het Activisme in bezet België, het feit dat de Vlamingen nu eenmaal Germanen zijn, de neutraliteit van het stamverwante Nederland, dit alles waren ongetwijfeld factoren van wantrouwen tegen de Vlamingen"*. Inhoudelijk viel er dus erg weinig te leren over het activisme. Het bleef erg oppervlakkig.

Hij richtte zijn oog ook op de Vlaamsgezinden die zich door het activisme niet lieten meeslepen: *"De passivisten hebben de flamingantische aanwezigheid in de hogere regeringskringen mogelijk gemaakt. Uiteraard hebben zij minder aan de weg getimmerd dan de activisten en de frontiers."* Het doordrukken van de taalwetgeving via het parlement achtte hij dus minder belangrijk dan anti-Belgische agitatie. En wat de naoorlogse bestraffing van het activisme betreft, lezen we op p. 58: *"Daar het activisme zich als een democratisch streven geuit had, ging de repressie overwegend uit van de conservatieve machten. Gevolg hiervan was dat alle democraten dan ook vrij spoedig voor amnestie ijverden."* Dit is een onthutsende bewering want van enige democratische ingesteldheid was bij de activisten bijzonder weinig te merken.

Een *"moraliteitsoordeel"* over het activisme wilde hij bovendien – en dat zeer nadrukkelijk – niet uitspreken. Vraag is wat hij daar precies mee bedoelde. Al sloot hij zich aan bij de pacifistische retoriek van de activisten die mikte op onderhandelingen. Liet hij het activisme van 1914-1918 nadien links liggen? Toch niet.

DAARNA VELE JAREN WACHTEN

Veel jaren later stelde Van Haegendoren een overzichtswerk samen over de geschiedenis van Vlaanderen dat de lezer moest meevoeren naar het Volksunie-denkkader. De viering van 150 jaar België kwam eraan in 1980 en dit boek was een openlijke aanval op het gebruikelijke geschiedenisonderricht in de scholen. Enkele vakhistorici waren bereid om hem bij te treden en een stuk te schrijven. Hij schreef in *Geel en zwart van de driekleur. Van oude en nieuwe Belgen tot 1980*, zelf zowat de helft van de hoofdstukken. De commentaar van Luc Schepens in *Ons Erfdeel* was niet mals: *"Dit boek is dan naar mijn gevoel... de eerste flop in het kader van de herdenking van de 150e verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid."*²

Voor het activisme schakelde Van Haegendoren partijmilitant Walter Luyten in. Deze man was aan een opleiding geschiedenis begonnen maar had geen enkele wetenschappelijk verantwoorde publicatie op zijn naam. Luyten gaf zijn hoofdstuk de titel *"Uit de nood der tijden geboren. Het aktivistisch avontuur"*. Van Haegendoren bleef dus in dit boek zelf weg van het activisme. Dat is een opmerkelijk feit, gelet op wat enkele jaren later zal volgen.

² *Ons Erfdeel*, 1979, digitaal op te vragen via https://asw/dbnl.org/tekst/_ons00319901_01.

< Cover van *Over volksopvoeding en staatsvorming*.
Feestbundel Maurits Van Haegendoren 80 jaar, 1983.
[ADV, VB 699]

Ondertussen had de ouder wordende man zijn politieke carrière achter de rug. Zijn tachtigste verjaardag naderde. Een aantal bewonderaars vond dat de uitgave van een *Feestbundel* een morele plicht was. Van Haegendoren had immers een indrukwekkend pakket aan Vlaamsgezinde strijd-literatuur geproduceerd en die had velen beïnvloed. In de kringen rond het jongerentijdschrift *Nieuw Vlaanderen* was ook uitgeverij De Nederlanden actief. Dat leek een geschikt kanaal. En inderdaad, het aantal auteurs dat bereid werd gevonden een bijdrage te schrijven om hem te eren, was indrukwekkend groot: een veertigtal.³

Bij een dergelijk huldeboek horen biografische gegevens. Leren we via die weg meer over zijn persoonlijke betrokkenheid bij het activisme? Op de achterflap van zijn pocket uit 1962 stond immers te lezen dat het werd opgedragen aan de herinnering "*van mijn vader en van Y. Groffi, mijn echtgenote die vervolging leden voor Vlaanderen*". Er was daar-

bij geen enkele verwijzing naar de Eerste Wereldoorlog voor wat de 'vervolging' van zijn vader betreft. Bood de feestbundel meer duidelijkheid?

HAD VAN HAEGENDOREN EEN ACTIVISTISCHE ACHTERGROND?

In de erg summiere biografie in deze *Feestbundel* wordt vermeld dat hij na de wapenstilstand van november 1918 werd weggestuurd uit het Leuvense atheneum omwille van "*son attitude peu patriottique*". Waren dat de woorden van de schooldirectie of had Van Haegendoren ze zelf bedacht? Het is duidelijk dat hij erop stond dat dit in deze bewoordingen vermeld zou worden. Er wordt echter verzuimd zijn "*attitude*" concreet te maken. Van Haegendoren was geboren in 1903. Het activisme kon dus niet meer zijn dan 'een jeugdzonde'. Tenzij zijn vader ook een rol speelde...

— 3 Y.J.D. Peeters (ed.), *Over Volksopvoeding en Staatsvorming – Feestbundel Maurits Van Haegendoren 80 jaar*, Antwerpen, 1983.

Enkele bladzijden verder zien we een bijdrage van Leo Magits, geboren in 1899 en dus vier jaar ouder dan Van Haegendoren. Magits was intensief betrokken bij het activisme in Leuven als trouwe volgeling van het lokale boegbeeld Pieter J. Ursi, de leider van de Vlaamsche Gouwbond. Hun greep naar de macht mislukte en dat leidde ertoe dat zij in november 1918 naar het buitenland moesten vluchten. Magits keerde pas in 1936 terug naar Belgische bodem. Hij deed zijn engagement in het activisme in 1972 in erg vergoelijkende termen uit de doeken op televisie in de reeks interviews *Ten Huize Van* door Joos Florquin.⁴ Het bleek dat Magits vader Van Haegendoren had gekend. Onderwijzer Emile was een “rustig, blijmoedig man” in zijn herinnering. Iemand die “zijn Vlaamse gevoelens” tot uiting had gebracht en daarvoor moesten hij en zijn gezin nadien boeten. En daarna lezen we: “De zoon heeft de Vlaamse overtuiging van zijn vader meegedragen op zijn verdere levensweg”. Maurits was in 1918 nog maar 15 jaar oud, een schooljongen. Maar wel oud genoeg om aangesproken te worden door de propaganda die in het activisme de ronde deed. Zeker omdat zijn vader daar ook ontvankelijk voor was. En ook omdat het activisme in Leuven heel erg mikte op het overtuigen van schooljongens. Er was in 1918 zelfs een padvindergroep opgericht onder de vleugels van Ursi.⁵

Daarmee hebben we een aanknopingspunt waarom Van Haegendoren, een jaar na zijn huldiging, met zijn activisme-boek voor de dag komt. Hij gaf het de titel *Het activisme op de kentering der tijden*, en het werd uitgegeven in 1984. Hij kreeg die kans dankzij dezelfde groep mensen die via uitgeverij De Nederlanden ook de *Feestbundel* had gerealiseerd.

Het was de vraag of Van Haegendoren in dit boek wat concreter zou ingaan op het activistisch engagement van hemzelf en zijn vader. Hij vond alvast dat zijn familiaal verleden in het activisme hem extra geloofwaardigheid zou geven en dus werd dat uitdrukkelijk vermeld. In de korte biografie op de achterkant lezen we dat vader Emile als onderwijzer bij het activisme in Leuven betrokken was en daarom werd gebroodroofd door het bestuur van de stad. De auteur omschrijft zichzelf daarna als “jong-activist”.

Hij handelt erover op de pagina's 106-107: “Het activisme heeft vooral de jongere generatie aangesproken. Auteur dezes, scholier op het atheneum, herinnert zich hoe een vrij aanzienlijk aantal medescholieren activistische propagandavergaderingen bijwoonden achter

⁴ De interviews werden tevens in boekvorm uitgegeven. Zie voor Magits deel 8 van de reeks. De interviews zijn digitaal opvraagbaar via de website www.dbnl.org.

⁵ De ontwikkeling van het activisme in Leuven (stad en arrondissement) kan gevolgd worden via de bladen *Uilenspiegel* en *De Gazet van Leuven*. Die zijn digitaal opvraagbaar via de website <https://nieuwsvandegrooteoorlog.hetarchief.be/nl/medium/> gevolgd door de titel van de gezochte publicatie. In het archief van de Raad van Vlaanderen in het Rijksarchief zijn tientallen nummers betreffende het activisme in regio Leuven beschikbaar.

de rug van hun ouders. Zij kwamen in de ban van een Borms en van de Sublieme Deserteurs zonder daarom lid te zijn van onze jong-activistische Guido Gezelle Kring. Na de oorlog vlogen de jongste bestuursleden buiten, de oudsten vlogen binnen." De vijftienjarige Maurits werd dus om deze reden in de late herfst van 1918 uit het Leuvense atheneum weggestuurd. Hij moest verder studeren aan het Sint-Pieterscollege in Leuven.

ZIJN ANALYSE VAN HET ACTIVISME

Van Haegendoren stelde zijn analyse al meteen op scherp op p. 6: *"Het is niet de bedoeling in dit geschrift het activisme wetenschappelijk te behandelen en alzo een geleerderige uiteenzetting vol details uit te schrijven. Wij trachten er zoveel mogelijk een leesbaar inzicht in te verschaffen."* Daarna verwees hij naar het gebruik van *"geschiedkundig-verantwoorde studies"*, opgesomd in de bibliografie. Het is een erg summiere lijst. Wils' *Flamenpolitik* staat er wel degelijk in vermeld.

Hij had nochtans meer gelezen dan dit lijstje. Op p. 27 staat een voetnoot betreffende Marcel Van de Velde's *Geschiedenis der Jong-Vlaamsche Beweging*. Die werd uitgegeven in Den Haag in 1941 op basis van het archief dat de protestantse dominee Domela Nieuwenhuis Nyegaard destijds op Nederlandse bodem kon veilig stellen. *"Het is op grond van archiefstukken opgesteld, die er in opgenomen worden. Worden er weggelater? In elk geval is het werk propagandistisch bedoeld."* Anderzijds vond hij Lammert Bunings biografie, uitgegeven in 1976, over deze zendeling in het katholieke Vlaanderen *"een nogal hagiografisch werk"*. Hoeft dat te verbazen? Deze beide publicaties ondersteunen immers de these dat de invloed van buitenlanders op het activisme opmerkelijk groot was. Dat paste volstrekt niet in Van Haegendorens visie.

Heeft hij zich echter zelf de moed getroost om archief op te zoeken? In die periode beschikte het Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven – nu Letterenhuis – al over behoorlijk wat bronnen dankzij door gewezen activisten geschonken archieven. Hij is er echter nooit op bezoek geweest. En het Rijksarchief? Op p. 83 vermeldt hij het archief van de Raad van Vlaanderen *"en wat er mede samenhang"*. Dat was einde 1918 naar Duitsland overgebracht. In 1924 slaagde Armand Wullus (Rudiger) – ook een Leuenaar trouwens – erin *"het op een geheimzinnige wijze op te kopen voor de Ligue Nationale pour l'Unité Belge. Voor alle wetenschappelijke historici moet een archief dat alzo in privéhanden verzeilde met kritische omzichtigheid worden behandeld."* Opmerkelijk is dat hij nalaat te vermelden dat het ondertussen al sinds tientallen jaren in het Rijksarchief bewaard werd. En ondanks zijn verleden als rijksarchivaris had hij nooit de moeite gedaan om het te consulteren.

Van Haegendoren heeft helemaal niet geprobeerd om via archiefonderzoek nieuwe inzichten op te doen. Hij heeft al evenmin activistische kranten en tijdschriften gelezen; enkel wat brochures. Zijn boek is dus in belangrijke mate *cherry picking* uit het werk van andere historici waarbij hij zijn eigen interpretaties opdringt waar het hem past.

Met de opmerking *“Het wilde optreden van de Duitse troepen verwekte de algemene haat tegen de vijand”*, minimaliseert hij opnieuw de massale moordpartijen van tijdens de invasie (p. 21). Hij stelt uitdrukkelijk dat België de schuld draagt voor de *Flamenpolitik* en het activisme. Die twee zijn bovendien onafhankelijk van elkaar ontstaan, beweert hij (pp. 42-43). Ook hier dus weer die uitdrukkelijke afwijzing van het feit dat de Duitse *Flamenpolitik* sterk heeft bijgedragen tot het ontstaan en de ontwikkeling van het activisme.

Uit zijn uiteenzetting betreffende de ‘Raad van Vlaanderen’ die pas begin 1917 werd geïnstalleerd, blijkt dat hij dit gezelschap beschouwt als een emanatie en terechte tegenwoordiger van het Vlaamse volk. Hij legt meerdere keren de nadruk op het feit dat de activisten zich verzetten tegen de bevelen van de bezetters. Hij wil ze absoluut tot zelfstandige krachten promoveren. Op pagina 82 noemt hij activisten; *“mensen die een drietat jaren lang gehoopt hadden op slag en stoot Vlaanderen te bevrijden van een 85-jarige achterstelling en vernedering”*. In het werk van Elias vond hij cijfergegevens aangaande de sommen belastinggeld die de bezetter toewees aan de activistische propaganda (p. 95). Hij beschrijft dat als: *“Dus via Duitse handen een kleine restitutie van wat Vlaanderen tekort werd gedaan sedert 1830”*.

Op p. 6 van de inleiding, beweert hij dat het *“dankzij frontbeweging en activisme”* was dat de Vlaamse beweging *“de weg naar Vlaams staat-zijn”* insloeg. Dat was een ideologische koerswending waarin hij ook zichzelf zag figureren. Heel anders waren zijn opmerkingen betreffende ‘België’. *“De Vlaamse beweging heeft België niet aangevallen. Het Belgisch patriottisme pleegde agressie tegen Vlaanderen. Verzet ertegen was en is wettige zelfverdediging.”* Al geeft hij op p. 18 het bestaan van een pro-Duitse gezindheid en gevoelens van stamverwantschap met Duitsland toe.

Op de leeftijd van 81 jaar blijkt hij een wrokkig man vanwege de afstraffing van het activisme, zelfs meer dan hij in 1962 aandurfde. Besepte hij wat er eigenlijk was gebeurd tijdens zijn jeugd?

HET ACTIVISME IN LEUVEN

In het onderwijsnetwerk in Leuven was vader Emile lang niet de enige die bereid was met het activisme mee te marcheren. Maar de activisten moesten rekening houden met forse tegenstand. Die kwam vooral tot uiting ter gelegenheid van de zogenaamde ‘volksraadpleging’ in begin 1918. In het weekblad *Uilenspiegel* van 10 maart lezen we dat het stadsbestuur drie onderwijzers had ontslagen: Emiel Vogelaers omdat hij kandidaat was op de zogenaamde ‘volksraadpleging’ en Maurits Denen en Jozef Mahieu omdat ze in de zaal waren als toeschouwers. Van Emile Van Haegendoren is evenwel geen sprake. Het is overigens opmerkelijk dat zijn naam niet meteen opduikt in de lijsten met kaderleden en militanten van de activistische organisaties in het Leuvense. Maar dat de situatie heel gespannen was, is duidelijk. Op de ledenlijsten die naar de Raad van Vlaanderen in Brussel werden gestuurd, zien we aan het einde de nadruk-

kelijk onderstreepte melding: “Wij verzoeken Ued. vriendelijk van deze lijst met vooruitziendheid te gebruiken. Verschillende van deze leden lopen gevaar van gebroodroofd te worden...”⁶ En dat niet alleen door het stadsbestuur...

Dergelijke ontslagen hebben de activisten gesterkt in hun radicalisme. Ze wilden daarom zelf zoveel mogelijk machtsposities in handen krijgen. Heel hun actie was daarop gericht. In het nummer van 21 april 1918 deed *Uilenspiegel* uit de doeken dat de Raad van Vlaanderen druk bezig was om het staatsonderwijs in handen te nemen en tevens de bestuurlijke scheiding in Financiën door te voeren waardoor Vlaams belastinggeld uitsluitend binnen Vlaanderen zou besteed worden. De greep op het niet-katholiek onderwijs nam inderdaad toe en dat gebeurde onder leiding van Jozué De Decker. Die greep naar de macht moest ook doorgedreven worden in steden en gemeenten. De ‘Vlaamsche Gouwbond’ van Ursi stuurde op 30 juni 1918 een brief naar Brussel met de eis het stadsbestuur van Leuven toe te wijzen aan de activisten van deze vereniging.⁷

Vermits het activisme invloed had op een deel van de leerkrachten was het vooral schepen van onderwijs Emile Schmit die gehaat werd vanwege de ontslagen. En enkele maanden later zette de bezetter hem inderdaad in de gevangenis. De dreiging dat heel het schepencollege zou afgezet worden, was reëel. Maar zover wilden de Duitsers in Leuven niet gaan, want ze vreesden chaos. Schmit afzetten en opsluiten leek hen voldoende als intimidatie.

DE BESTRAFFING NA DE WAPENSTILSTAND

Vanaf de zitting van 14 november 1918 werd het *Bulletin Communal* meteen weer verfranst. Er werd hulde gebracht aan schepen Schmit. En aansluitend werd gedreigd dat het uur zal komen waarop de verantwoordelijken de rekening zullen gepresenteerd krijgen, namelijk “aux criminels qui ont pactisé avec l’ennemi”.⁸ Dat de activisten in dienst stonden van de toenemende Duitse greep op het land, werd door Van Haegendoren ten stelligste afgewezen en ontkend in al zijn publicaties. Hij en zijn vader – en alle activisten – werkten voor Vlaanderen, niet voor de Duitse bezetters. De meerderheid van de Leuvenaars had nochtans wel oog voor de feiten.

De volgende dagen werden enkele leerkrachten en ander stadspersoneel door het schepencollege ondervraagd, omdat ze beschuldigd werden van activisme. Daarna werd in geheime stemming beslist te ontslaan: Vanhaegendoren, onderwijzer in gemeenteschool nr. 6. Hij was niet de enige.⁹

⁶ Nr. 1253 in Archief Raad van Vlaanderen.

⁷ Nr. 250 ‘Vlaamsche Gouwbond’ in Archief Raad van Vlaanderen

⁸ De notulen van de Gemeenteraad van Leuven kunnen geconsulteerd worden in het Stadsarchief.

⁹ *Bulletin Communal*, 20 en 23 december 1918.

^ Maurits Van Haegendoren, s.d. [ADVN, VFA 10697/9]

De handgeschreven "*Minuten*" van de beraadslagingen van de gemeenteraad van 20 december 1918 onthullen dat Vanhaegendoren werd ondervraagd onder leiding van de burgemeester. Van Haegendoren vroeg of hij zich in het Nederlands mocht uitdrukken en dat werd toegestaan. Op de vraag of hij activist was, antwoordde hij negatief. Hij was wel flamingant maar geen activist. Hij had inderdaad een toespraak van Borms bijgewoond. Verder minimaliseerde hij zijn betrokkenheid. Het was een behoorlijk lange ondervraging. De burgemeester stelde nadien vast dat getuigen Leyssens en Vangorp heel andere en ergere dingen vertelden dan Vanhaegendoren zelf. Maar wat dan wel? Hij was duidelijk niet de meest radicale activist onder de onderwijzers maar in de ogen van zijn werkgevers was hij toch te ver gegaan.

In de herinnering van Maurits Van Haegendoren leed zijn vader een zwaar financieel verlies door dit ontslag. Toch zien we zijn naam niet opduiken in de lijst van bijna duizend begunstigen van de zogenaamde Herstelcommissie die tijdens de tweede Duitse bezetting en onder leiding van August Borms de activisten rijkelijk vergoedde voor de geleden verliezen. De leidende activist in het atheneum Lodewijk Goemans kreeg 400.000 fr vergoeding en 221.564 jaarwedde of pensioen uitgekeerd. Van Emile Van Haegendoren is echter geen spoor in deze lijst.¹⁰

¹⁰ Zie bijlage bij het *Beknopt Verslag van de vergadering van de Kamervan Volks-vertegenwoordigers* van 2 mei 1945; dit nadat volksvertegenwoordigers Devèze en Marlen d.d. 28 maart 1945 de namen

Was dit het gevolg van het feit dat zoon Maurits zich buiten de collaboratie wilde houden?

EN WAT MET DE COLLABORATIE IN DE DAAROPVOLGENDE OORLOG?

Het viel al op in zijn pocket in 1962. Van Haegendoren wilde het activisme vooral los zien van de collaboratie tijdens de daaropvolgende Duitse bezetting. Ook die behandelde hij toen kort, héél kort zelfs. Maar één bladzijde! En hij gaf ootmoedig toe dat in zijn oorspronkelijke, veel uitgebreidere hoofdstuk heel veel vraagtekens stonden. Hij was immers een buitenstaander van zowel collaboratie, verzet als de repressie. En van een grondige bronnenstudie kon hij geen werk maken. Dus zag hij het niet zitten om een verantwoorde uiteenzetting in deze pocket op te nemen. Maar er was meer: *“Om de Vlaamse eensgezindheid te herstellen, moeten wij vooralsnog proberen te vergeten en te vergeven.”* - Eerst moest er verzoening komen. Maar toch! In zijn ogen was de collaboratie *“een monsterverbond”*; namelijk *“het bondgenootschap van Vlaamse radicalen, met reactionaire autoritaire strekkingen”*. Daardoor was het een *“ontkenning van de traditionele Vlaamse beweging en van het hoger volksbelang”*.

Die negatieve evaluatie van de collaboratie lag veel Vlaams-nationalisten nadien zwaar op de maag. Uit de memoires van de Limburgse VU-politicus Evrard Raskin blijkt dat niet iedereen in de Volksunie zich daarom achter de coöptatie van Maurits Van Haegendoren als senator had geschaard. Zijn scherpe veroordeling van de collaboratie werd hem door sommigen kwalijk genomen.¹¹

Hoe zou hij daarmee omgaan in zijn activisme-boek in 1984? De verschillen waren in zijn ogen groter dan de gelijkenissen. Maar hij wilde zijn achterban niet ontstemmen: *“De idealistische drijfveren van de meerderheid van de Vlaamse collaboratie (zijn) niet te loochenen”*. Wel gaf hij toe dat sommige activistische bannelingen na de oorlog de jeugd de weg hadden opgestuurd van *“een onvruchtbaar extremisme”*. Hierbij vermeldde hij echter geen namen. Borms en de Bormsverkiezing in het interbellum hadden de Vlaamse beweging veel meer vooruit geholpen dan Van Cauwelaert.

In de resem korte biografietjes in het laatste deel van het boek is de enige Leuvense activist die opduikt Leo Magits. Dit onderdeel is grotendeels afschrijfwerk uit de eerste uitgave van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* en was blijkbaar nodig om de publicatie voldoende volume te geven. Magits krijgt deze eer maar zijn leidsman Ursi niet. Wie we al evenmin zien is Lode(wijk) Goemans, de leraar die in het atheneum de macht in handen nam als studieprefect en de vernederlandsing doorvoerde. Goemans – geboren Leuenaar – was in 1917-1918 de drijvende kracht achter het gelovig getinte activisme dat zich profileerde via de Vlaamsche Katholieke Arrondissementsbond. Hij

van de begunstigden en de bedragen hadden gevraagd.

¹¹ E. Raskin, *Van binnenuit bekeken*, Antwerpen, 1980, p. 43.

had prefect Gelders aan de dijk gezet, de Franstalige afdeling afgeschaft, het vak Frans uit het leerprogramma geschrapt en het Nederlands als voertaal voor alle vakken opgelegd.¹²

Die katholieke profilering gebeurde tot grote ergernis van Ursi want die vreesde daarvoor minder subsidies te ontvangen. Hoe groot was de invloed van Goemans op de leerlingen? Feit is dat Van Haegendoren hem in zijn boek doodzwijgt. Nochtans had hij deze man persoonlijk bezig gezien. Maar Goemans was VNV-er geworden en tijdens de Tweede Wereldoorlog de collaboratie ingestapt. Zijn zoon Hector deed dat ook en werd na de oorlog VU-volksvertegenwoordiger in de periode toen Van Haegendoren zelf in de Senaat zetelde. Hij koesterde sympathie voor de uiterst-rechtse Vlaamse Militanten Orde en kwam uiteindelijk in het Vlaams Blok terecht. Vader en zoon Goemans waren het levend bewijs dat het activisme kon leiden tot het nationaalsocialisme. Dat paste niet in Van Haegendorens kraam.

Zoals Willem Migom terecht stelde in zijn scriptie (pp.152-154), mocht het beeld van het activisme voor Van Haegendoren niet besmeurd worden door de fouten tijdens de Tweede Wereldoorlog. In zijn ogen kon en mocht men de activisten de collaboratie van 1940-1944 niet verwijten.

BESLUIT

Van Haegendoren zijn ervaringen in het rijksarchief in Brussel hebben zonder twijfel meegespeeld in zijn overtuiging dat België de ware vijand was. Ondanks de taalwetten werd hij nog tientallen jaren verplicht in het Frans te functioneren. In die Belgische administratie kregen de Franstaligen zoveel meer mogelijkheden om macht uit te oefenen en hogere lonen binnen te rijden.¹³

Een mooi voorbeeld van de machtspositie van de Franstaligen is te vinden op de ministerraad van 30 september 1955. De Franstalige socialist Collard wees de andere ministers op het feit dat het nodig was twee belangrijke benoemingen te doen. Er waren nieuwe directeurs nodig in de Koninklijke Bibliotheek en het Rijksarchief. Van Haegendorens generatiegenoot Etienne Sabbe werd vooruitgeschoven en voor de bibliotheek was dat Herman Liebaers. Het is zeer de vraag of Van Haegendoren toen beseftte dat het ging om de zoon van Frans Liebaers, Ursi's radicale rechterhand in het activisme in Tienen. Het waren beiden Vlamingen en dat feit had Collard tot dusver ervan weerhouden om ze op eigen houtje te benoemen, waar hij nochtans het recht toe had. Hij vroeg uitdrukkelijk aan zijn collega's of hij daarmee niet overdreef – letterlijk *"s'il n'est pas excessif"* – in Vlaamse zin want het ging om het leiderschap van

¹² Te vinden in: J. Brepoels, *Leuven. Een politieke en sociale geschiedenis (1914-2018)*, Leuven, 2023.

¹³ Nr. 362 in archief Wetenschapsbeleid Personeelsdossiers, Algemeen Rijksarchief.

overheidsinstellingen in Brussel. In één adem wees hij op het feit dat in de andere wetenschappelijke instellingen *“les directions sont tenues par des Bruxellois d’expression française”*. Dat de administratie in Brussel geleid werd door Franstaligen van huize uit was dus een vanzelfsprekendheid. Collard beseftte dat de Vlamingen die hij voorstelde geen bedreiging zouden vormen voor de heersende machtsverhoudingen en de ministerraad verklaarde zich akkoord met zijn voorstel. In de notulen is geen spoor van enige discussie.¹⁴

Die ervaringen als rijksarchivaris maakt de standpunten van Van Haegendoren ten aanzien van het activisme heel wat begrijpelijker. Het was niet alleen zijn familiale verleden dat daarin een belangrijke rol speelde. Ook zijn ervaringen in de Belgische administratie van Wetenschapsbeleid moet in rekening gebracht worden.

Ook al was de man opgeleid tot historicus en werkte hij veertig jaar als rijksarchivaris, toch was zijn wetenschappelijke productie als historicus bijzonder beperkt. Bronnenonderzoek was aan hem niet besteed. Hij slaagde er daardoor niet in zijn vakgenoten iets bij te leren over het verleden. Het is daarom niet verbazingwekkend dat zijn publicaties over het activisme spoorloos zijn in de bijdrage van Lode Wils ‘De geschiedschrijving over het activisme’ in *Wetenschappelijke Tijdingen* 1992, nr. 2.

¹⁴ Gedigitaliseerde notulen van de Ministerraad, d.d. 30 september 1955, pp. 646-648. Opvraagbaar via website van het Algemeen Rijksarchief.